

УДК 94 (477) : 32.019.5

НАЦІОНАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ І МЕНТАЛІТЕТ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ

Богдан Черномаз

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Україна, 20300, м. Умань, вул. Садова, 2

e-mail: chornomaz.bogdan@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0588-8531>

Автор концентрує увагу на тому, що Україна на даний час знаходиться у стані гібридної війни. Оскільки складовою гібридної агресії є агресія інформаційна, то цьому аспекту російсько-українського протистояння приділена особлива увага. Автор переконливо доводить, що головною ціллю російської інформаційної агресії є українська історична пам'ять, яка є складовою формування українського менталітету. У статті сказано про ступінь наукового розпрацювання теми української ментальності. Подаються назви опублікованих праць, які з'явилися серед українських наукових і депонованих видань. На конкретному прикладі автор дослідив особливості технологій, які застосовує Росія для просування інформаційної агресії проти України. Автор звертає увагу на те, що українські історики розцінюють історичну пам'ять як інформаційну зброю довготривалої та сповільненої дії.

Ключові слова: інформаційна війна, школа «Нові історики», історична пам'ять, менталітет, агресія, асиміляція, русифікація, психологічні подразники

Після проголошення державного суверенітету України у 1991 р., українська історична наука набула нових ознак розвитку, відмінних від тих, які були популярними до проголошення державного суверенітету. Ми не маємо наміру характеризувати особливості розвитку української історичної науки, які були до проголошення незалежності. Ми хочемо дослідити характер змін у розвитку української історичної науки, які відбулися після 1991 р. Ці зміни ознаменувалися швидким збагаченням знаннями, які вже давно були в арсеналі здобутків істориків країн Заходу й Америки. Маємо на увазі, наприклад, здобутки найбільш впливової школи, яка називається «Нові історики» (її ще називають школа «Анналів») та ще кількох інших менш впливових історичних шкіл

Нові знання позитивно вплинули на еволюційний розвиток української історичної науки. Однією з важливих новонадбаних позитивних рис розвитку української історичної науки є хвиля зацікавлення новими супутніми з історичною наукою дисциплінами. З'явилися необмежені заборонами можливості вивчення напрацювань раніше невідомих в Україні фахівців-істориків, таких як Пітер Берк, Джованні Леві, Гвін Пірс і багатьох інших широко відомих у світі істориків, які були основоположниками супутніх з історичною наукою дисциплін: таких як усна історія, мікроісторія, історія низу, історія понять і багатьох інших дисциплін, які охоплювали цілі галузі відомі в Україні до 1991 р. лише вузькому колу фахівців-істориків.

Стали доступними наукові публікації, з яких українські історики мали можливість знайтися з міркуваннями істориків країн Заходу про роль історичної пам'яті у формуванні людської самосвідомості тощо. Посприяв зростанню зацікавлення питаннями супутніх з історичною наукою дисциплін збірник есе американських прихильників школи «Нові історики», назване укладачем збірника Пітером Берком «Нові перспективи історіописання». Збірник був вперше опублікований у 2004 році [1].

У період перших десятиріч після проголошення суверенітету України, українські науковці інтуїтивно знаходили шляхи поширення здобутків нових дисциплін, які вже були досить добре знані у країнах Заходу. Наприклад, українські історики опублікували досить великим накладом ґрунтовне дослідження усної історії «Голод 33. Народна книга-меморіал» [6]. Ця наукова праця була написана із застосуванням засад апробованих істориками країн Західної Європи та Америки, основоположниками школи «Нові історики», починаючи з 1929 року. Зауважимо, що на момент появи Народної книги-меморіалу її авторам нічого не було відомо про напрацювання «нових істориків». Така ситуація пояснюється багатьма чинникам, які ми не ставимо ціллю аналізувати та робити якісь висновки. Зауважимо, що така ситуація виникла у результаті економічних ускладнень у державному житті України на початку 1990-х років.

Для того щоб привернути увагу українського суспільства до важливості ролі історичних

знань у формуванні свідомості громадян проголошеної молодій державі, історикам доводилося «пробиватися» до публічних виступів у ЗМІ і таким чином здійснювати вплив на масову аудиторію шляхом використання сучасних засобів поширення інформації. Так, 10 січня 2010 р. в радіоефірі радіостанції «Свобода» прозвучало інтерв'ю двох представників української інтелігенції. Тема їхнього інтерв'ю була об'єднана назвою «Чи захищає Україна свою національну пам'ять?» [5]. Низка аргументів фахівця-історика Михайла Вінницького і письменниці Любові Голоти справили ефект ланцюгової реакції на зацікавлення поняттям національної пам'яті в середовищі українських фахівців-істориків. А у 2010 році у Києві вийшло друге перекладене з англійської і доповнене видання про здобутки школи «Нові історики» з видозміненою назвою, яка звучить так: «Нові підходи до історіописання» [2].

Вслід за появою перекладених з англійської мови видань в інформаційній системі Інтернет серед інформації історичної тематики з'явилася велика кількість наукових і депонованих матеріалів, написаних з використанням методологічних засад історичної школи «Нові історики». Як наслідок використання нових методологічних підходів перейнятих із основоположних здобутків «Нових істориків», у 2013 р. українські історики провели в Україні міжнародну наукову конференцію: «Світовий досвід збереження культурно-історичних цінностей в умовах глобалізації», яка дала відчутний поштовх до вивчення в Україні історичної пам'яті [8]. Поступово на базі знань про різновиди (назвімо їх так) пам'яті визріла необхідність дослідження такого явища, як колективний та індивідуальний менталітет. Дослідження історії формування колективної й індивідуальної ментальності актуалізують умови інформаційної агресії, яку після проголошення державної незалежності України інтенсифікувала Росія. Вживаємо слово «інтенсифікувала», тому що Росія веде проти України інформаційну війну, яка розпочата у 1654 році, коли Росія починала формуватися як імперія.

Наші дослідження доводять, що колективна ментальність українців є об'єктом ворожої агресії у сучасних війнах, які видозмінилися, отримали назву «гібридних». «Бойові дії» у «гібридних битвах» відбуваються в інформаційному просторі. Безумовно, ми розглядаємо аспекти гібридних «битв», які в Україні отримали назви «сирні бої», «газові», «нафтові» тощо. У нашому ж дослідженні ми концентруємо увагу на історичній пам'яті та українській

національній ментальності, оскільки ці речі є головними предметами, проти яких спрямована агресія росіян.

Наголошуючи на цьому, підкреслимо, що обраний нами напрям досліджень актуалізують умови інформаційної війни, на яку досі, як на наше переконання, не звернено належної уваги українськими оборонними структурами та відомствами.

Українських наукових досліджень ролі пам'яті та її впливу на формування індивідуальної та колективної ментальності на сучасну пору, на нашу думку, недостатньо, але опублікованих досліджень цілком вистачає для того, щоб мати можливість осмислити той чи інший історичний факт з погляду складових, які стосуються процесу формування колективного менталітету. Існуючі нині дослідження на тему української ментальності мають статус навіть не наукових праць, а, скоріше, депонованих. До таких видань належить праця Олександра Стражного «Український менталітет: ілюзії – міфи – реальність» [13]. Приємний виняток щодо розгляду цієї теми зробив ще у 1990-ті роки Михайло Юрій у своїй праці «Етногенез та менталітет українського народу» [14].

Отже, з дослідницькою метою звернемо увагу на український менталітет і на чинники, які мали вплив на його формування у ХХ ст., зокрема зробимо наголос на чинник історичної пам'яті. При цьому не будемо сепаровано торкатись таких сфер пам'яті, як національна пам'ять, родинна, династична тощо. До сказаного зауважимо, що у 2009 р. в Україні вийшла перекладена з французької мови книга присвячена темі пам'яті «Європа та її болісні минувшини» [7]. Поява цієї книги в Україні залишилася непоміченою, але, коли вона вперше була видана в Європі, то спричинила розробку низки рекомендацій ЄС стосовно гармонізації конфліктної історичної пам'яті, тобто загоєння всього того, що європейці називають «пам'ятєвими ранами».

Ми підкреслюємо те, що в Україні книга «Європа та її болісні минувшини» не привернула уваги ні істориків, ні політиків, ні соціологів. Справа у тому, що в середовищі українських істориків навіть не обговорюється унікальний факт сепаратного існування історії, як науки, поряд з, іноді препарованою ідеологічно-пропагандистськими методами, історичною пам'яттю. Якби дискусії на тему причин відсутності у певній частині громадян України існування зв'язку між отриманою у спадок від колишнього СРСР деформованою історичною пам'яттю та результатами найновіших істори-

чних досліджень велися, то ми б легко зрозуміли причини і мотивацію мислення та дій тих громадян України, які досі шанують Й. Сталіна і критично (якщо не сказати – непримиренно) ставляться до тих людей, які під час Другої світової війни йшли у бій і вмирали з вигуками «Слава Україні!», «За волю!».

Розглядаючи сутність досліджуваної теми визначимо, що українським історикам за останніх півтора десяти років стало можливим досліджувати солідний об'єм раніше прихованої російською комуно-імперською владою інформації. Лише за період з 1996 року по 2002 рік вийшло 1400 нових публікацій про діяльність ООН-УПА, що було неможливим до проголошення суверенітету України, оскільки на вивчення цієї теми комуністична влада наклала «табу».

Отже, у нових умовах незалежної України дослідники отримали можливість вивчати нові матеріали, аналізувати та робити відповідні висновки, використовуючи досягнення з області методології, які у другій половині ХХ ст. здобули широке застосування у дослідженнях істориків країн Західної Європи та Америки. Тобто українські історики розширили можливості дослідження історії України.

В усіх цивілізованих країнах історична наука має безсумнівний вплив на формування історичної пам'яті кожного члена суспільства країни, в якій цей громадянин мешкає, так же як і колективної та історичної пам'яті всього загалу громадян конкретної чи гіпотетично взятої країни. Україна у цьому сенсі виділяється серед інших країн, навіть пострадянських, які у галузі розвитку історичної науки подібні до України. Справа в тому, що Україна найдовше була фактично у колоніальній залежності від Росії і протягом кількох сотень років зазнавала настирливого асиміляторського впливу, авторами та виконавцями якого була не тільки Росія, але й інші держави, які у певні періоди здійснювали на Україну домінуючий вплив. Метою домінантів-держав, як і всіх інших загарбників, була – або асимілювати українців, або витіснити з їхнього життєвого простору. А у деякі періоди ми бачимо ознаки не тільки витискування, але й винищення за національною ознакою (наприклад, факти штучних голодоморів, які Росія здійснювала в Україні у 20-30-х роках ХХ ст.).

Оскільки Росія з усіх домінуючих в Україні держав залишила найбільший негативний слід, то мусимо констатувати, що вона під час свого домінування намагалася шляхом волюнтаристських засобів впливати на гуманітарну

сферу життєдіяльності українського народу та силовими методами змушувати українців, з метою асиміляції, забути свою історію, а замість історичних знань сприйняти вигідний для Росії сурогат історичного минулого, який в очах нинішніх дослідників виглядає досить примітивним фальсифікатом.

В остаточному підсумку, домінуючі в Україні держави, а особливо Росія, шляхом застосування методів, метою яких була асиміляція українського етносу, досягла значних успіхів, які проявилися у тому, що історична пам'ять українців, у результаті руйнівного впливу домінуючих в Україні держав, нині не відображає суті реальних подій, які в Україні відбувалися. А найголовніше у цій ситуації те, що та частина громадян України, яка змушена була, іноді з метою фізичного виживання, виявляти ознаки покори Росії і засвоювати зразки фальсифікованої історії, втратила здатність безпомилково визначати життєво важливі пріоритети й орієнтири для своєї вже незалежної держави.

З'ясувавши такі істини, мусимо зазначити, що колективна історична пам'ять нерозривно пов'язана з процесом формування колективної ментальності українців, чи будь-якого іншого гіпотетично взятого народу, який опиняється у ситуації залежності від будь-якої чужоземної домінуючої держави.

У контексті явища реалізації більшовицько-імперської політики у період становлення в Україні комуністичної влади, ми виділимо аспект психологічного впливу на формування морального клімату в українському соціумі та асиміляторського впливу на все те, що ми нині називаємо колективний та індивідуальний менталітет. Принагідно зауважимо, що з цією метою історичний фактаж ми розглядатимемо, маючи на увазі його вплив на колективну ментальність українців, а відтак і на процес формування національних рис.

Загальноприйняте словникове значення слова менталітет (ментальність), визначається, як спосіб мислення та сукупність розумових навичок і духовних установок, які властиві людині, як індивідууму, або суспільній групі, які набуті цією групою чи індивідуумом у процесі існування у певних суспільно-історичних обставинах, що виникали в боротьбі за виживання й утвердження серед інших соціумів-сусідів.

Особливо яскраво виявлялися ознаки українського менталітету в українських селах, які завжди дуже болісно відчували домінування над ними чужоземців. У духовній сфері життя селяни зазнавали мінімального впливу мігра-

нтів чи переселенців, які переселялись в Україну владою домінуючих держав з метою колонізації, русифікації чи румунізації українського життєвого простору.

Судячи з логіки розвитку подій, які відбувалися у 20-х роках ХХ ст., ми беремося стверджувати, що Російська імперія, влада в якій змінилася з монархічної на більшовицьку, перейняла від царського самодержавства традиційне прагнення назавжди посісти український життєвий простір і позбавити українців ознак самоідентифікації. Україна в умовах впертої боротьби за незалежність, не дивлячись на відчайдушний опір, була остаточно уярмлена, хоча боротьба за незалежність ніколи не припинялась. Більшовики дуже швидко зрозуміли, що для остаточної перемоги над Україною потрібно не тільки шляхом голодомору та репресій зламати її фізичне єство, але і зламати духовний хребет тих, які вціліли після голодомору та репресій, деформувати ознаки колективної ментальності. В їхній політиці був зроблений акцент на сільське населення, оскільки у містах населення вже було значно зрусифіковане і такого впертого опору загарбницькій політиці Росії не чинило.

Нині ми розуміємо, що боротьба з більшовиками є лише фрагмент майже півтисячолітньої боротьби українців за поновлення незалежності та відбудову своєї держави. У процесі цієї боротьби у ментальності українського народу визріли особливі риси протистояння асиміляторському впливу домінуючим в Україні імперіям. З часом ознаки пасивного й активного спротиву стали властивістю індивідуального та колективного менталітету. Завдяки цим рисам український народ зберігся як етнос і визрів політично, як нація.

Затаєне від ворогів прагнення до волі та побудови власної самостійної держави з роками перетворилося на українську національну рису, яка здебільшого була трактована як елемент національного характеру.

Більшовики, коли стали в Україні домінуючою силою, намагалися змусити українців зректися своїх національних традицій і звичаїв, змінити шкалу цінностей, які являли собою суть колективного менталітету.

В якості ілюстрації розглянемо один з механізмів, які ми віднесемо до найбільш шкідливих і які російський агітпроп використовував і досі використовує з метою руйнації українського національного менталітету.

Сучасні російські історики відзначають, що метою репресивної політики ще від початку існування комуно-більшовицького режиму

було придушення будь-яких форм опору «диктатурі пролетаріату». На нашу думку, основна мета цього явища закамфльована і, насправді, вона є елементом більшовицької політики, суть якої полягає у цілеспрямованому прагненні створити психологічні подразники спрямовані на деформування колективного менталітету українського суспільства. Чинник цілковитої залежності як індивідуума, так і цілого соціуму від волі домінуючої політичної (з етнічними ознаками) формації був довготривалим і його слід віднести до сильно відчутного фізичного та психологічного подразника. Власне, підстави так стверджувати дає те, що в Україні вузько-тематичних наукових досліджень на тему психологічного впливу на широкі верстви українського народу домінуючими в Україні державами, під час реалізації методів влади, немає зовсім.

Довготривала ситуація безвиході та безнадії, безумовно, була одним із постійних і сильних подразників, які призводили до набуття негативних рис у процесі формування колективного менталітету. Приживалися такі риси як надмірна терплячість, прагнення вижити, не вступаючи у конфлікт з домінуючою владою. Аналізуючи таке становище, «домінуючу владу» слід називати загарбницькою або окупаційною. Тобто штучно та цілеспрямовано створювалася ситуація, при якій на підсвідомому рівні ставали дієвими довготривалі подразники. Така ситуація не могла пройти безслідно для цілісності національного менталітету. Постійна загроза бути ув'язненим чи засланим до Сибіру або потрапити у спеціальний табір з каторжними умовами утримання за підозрою у прояві патріотизму чи за вияв своєї національної ідентичності. Власне, така ситуація була причиною того, що зникли з широкого вжитку вишиті сорочки, стерта з пам'яті широкого загалу українців козацька бойова пісня, вона стала відомою лише вузько профільованим фахівцям. Наприклад, кому нині в'язні відома пісня з колись популярної пісні:

*«...Гей, ви браття, до зброї нумо погуляти,
Ой чи пан, чи пропав,
Двічі не вмирати...».*

Поступово витіснялося з ужитку вживання української мови тощо. Якщо ми оглянемося на період, який настав після поразки національно-демократичної революції, то мусимо зазначити, що тих українців, які проявляли прихильність до релігійних свят, вживали у спілкуванні літературну українську мову або виявляли якісь інші ознаки національної іденти-

чності, таких українців чекало невідворотне переслідування за «націоналізм». А бути звинуваченим або лише запідозреним у проявах націоналізму спецслужбами чи потрапити з такою підозрою у текст «доносу «сексота», як мінімум, означало «пересунення» у черзі на отримання житла, або автомобіля.

Для того щоб в українців викоренити повагу до своїх традицій і звичаїв, російсько-комуністична влада продукувала різноманітні «рішення», «постанови» та цілі закони, які мали однакову імперативну силу до виконання. Для того щоб продемонструвати українцям їхню безправність і всеохоплюючу залежність від російської влади комуно-російська держава видала низку важливих документів. Так, 4 січня 1918 р. Постановою Народного секретаріату були скасовані не лише апеляційне, а й касаційне оскарження судових рішень, і не існувало касаційних інстанцій. Згідно рішення РНК УСРР було створено Надзвичайні комісії (ЧК) при всіх губернських містах України. А 5 вересня 1918 р. більшовицька комуністична влада презентувала українцям свій винахід – Декрет про заснування в Україні перших у світі концентраційних таборів. Вже у перші роки радянської влади таких таборів було створено 18. Кожен з них вмщав не менше 300 осіб. Через ці табори пройшло 25-30 тис. осіб. Пізніше рішенням того ж Раднаркому України було проведено зміну вивісок – замість «таборів» з'явилися «ДОПРи» – «Будинки громадських примусових робіт», але з тими ж функціями, що і концтабори.

Основна маса населення українського походження була зарахована до противників більшовицького режиму. Репресії, утиски та розстріли без суду і слідства, за вироками надзвичайних комісій і ревтрибуналів – все це було найхарактернішою ознакою становлення в Україні російсько-комуністичної влади. На сучасну пору багато українських вчених намагаються знайти пояснення проявів жорстокості російсько-комуністичної влади. Якщо, наприклад, факти окремих проявів жорстокості ще можна пояснити індивідуальними патологічними збоченнями «поганих» слідчих, то не слід забувати про те, що злочини вершилися на законодавчому рівні. Так, значна частина українського населення була віднесена до категорії людей позбавлених виборчих прав. Позбавлені виборчих прав люди були автоматично зараховані до тих верств суспільства, які не мали права голосу на будь-яких виборах, вони переслідувалися, їх безпідставно звільняли з роботи, позбавляли продовольчих кар-

ток і навіть житла. У селах позбавлені виборчих прав першими потрапляли під розкуркування та заслання до Сибіру. Приводом для позбавлення виборчих прав найчастіше було минуле: походження із заможних класів чи духовенства, участь у комерційно-торговій діяльності, участь у діяльності некомуністичних громадських організаціях. Переслідувалися також родичі та члени сімей осіб, які були позбавлені виборчих прав. На деяких виборчих дільницях в Україні кожен п'ятий громадянин був позбавлений виборчих прав. В умовах більшовицького режиму позбавлення виборчих прав виступало як різновид політичних репресій.

Так склалася історія України, що на початку 1920-х рр. більшовики вже вважали себе господарями України, а Україну цілком завойованою. Регулярні війська УНР, які чинили опір російсько-більшовицькій навалі, відступили за межі України. Незважаючи на це, насаджена брутальною силою більшовицька влада в Україні не мала масової та повсюдної підтримки широких верств населення. В Україні розпочався стихійний некоординований збройний опір комуністичній владі. Чисельність повсталих селян, за приблизними підрахунками, становила більше 100 тисяч осіб [3, с. 373].

Згадуючи про тогочасний повстанський рух, мусимо визнати, що повсталі українці не мали єдиного координаційного центру. Розрізнені загони повсталих майже всі були за походженням із селянського середовища, отже соціальною базою повстанців було село. Із сіл вони отримували моральну підтримку, з села надходило поповнення особового складу загонів, фураж для коней, продукти тощо. Виходило так, що більшість території України вдень контролювали більшовицькі регулярні частини Червоної армії та загони ГПУ, а вночі повноправними господарями були повстанці. У багатьох регіонах виникали локальні «республіки», на які досить тривалий час не могла поширити свій вплив радянська влада.

До яскравих прикладів існування таких «республік» можна віднести «Холодноярську республіку» [4] або «Медвинську республіку» [9]. Обидві «республіки» існували доти, поки більшовики не кинули на їх знищення значні сили. Наприклад, проти «Медвинської республіки» було кинуте кінноту Котовського, яка поголовно вирубала шаблями не тільки сільських чоловіків-повстанців, але і всіх літніх людей, жінок і дітей. Це було зроблено для того, щоб залякати і тримати у послуку населення всієї округи. На перший погляд може здати-

ся, що більшовики з метою уярмлення українського народу використовували, крім регулярних частин Червоної армії, тільки брехливу та примітивну агітацію, репресії та розстріли. Але, досліджуючи тогочасні документи, ми приходимо до висновку, що більшовицька внутрішня політика в Україні була винахідливою, далекосяжною та добре продуманою. Більшовики розуміли, що перемогти українців лише військовою силою – це ще не перемога.

Розглядаючи події з історії України, які відбулися після падіння Національно-демократичної революції 1917-21 рр. відзначимо ряд історичних фактів пов'язаних з більшовицькими методами придушення повстанського руху, які мали психологічний вплив і призводили до деформації національного менталітету. На нашу думку, це можна зробити лише після ретельного дослідження механізму дії одного із засобів придушення руху опору, а саме: так званого Наказу № 2 [12]. Цей наказ має особливе значення, якщо його розглядати у контексті впливу на українську спільноту. Якщо розтлумачити вислів «вплив на українську спільноту», то мусимо зазначити, що йдеться про спробу комуно-російської влади деформувати колективну ментальність українців. Тобто нанести руйнівний психологічний удар традиційній українській ментальності.

Щодо мотивації появи Наказу № 2, то, на нашу думку, вона така: у середині 1921 року радянському керівництву стало зрозуміло, що повстанський рух в Україні не зупинити. У середовищі більшовицької провідної верстви виникла ідея замінити інститут «кругової поруки» інститутом «ответчиков».

Директиву про «ответчиков» було рекомендовано приводити в дію у тих регіонах, де повстанський рух розростався особливо інтенсивно. Згідно з донесенням Уманської повітової військової наради, директива була надіслана для виконання на територію, яку місцеве населення традиційно вважало Уманщиною, а саме: у села Шаулиху, Папуженці, Онуфріївку, Мошурів, Нерубайку, Зеленьки [11, с. 39-45].

Знайти пояснення, що означає інститут «ответчиков» і зрозуміти мету його застосування дасть нам можливість інструкція до Наказу № 2, в якій йдеться про те, як Наказ № 2 втілювався у життя. Цитуємо інструкцію: «...в каждом селении, при хуторе специальные комиссии намечают из числа граждан ответчиков, на которых возлагается ответственность за всякое проявление бандитизма в районе данного селения...». Далі в інструкції йдеться про те, що «ответчики» призначаються 1 на

20 хат, але не менше 2-х на висілках і не менше 1-ого на хуторі. «Ответчики» мали знаходитися весь час у селі та не мали права відлучатися з села.

У випадку вбивства або поранення у селі повстанцями когось з представників радянської влади розстрілювалися «ответчики» у подвійній кількості «у даному населеному пункті». Кого саме – вирішувало жеребкування. У випадку приховування тіла вбитого представника радянської влади кількість «ответчиков» розстрілювалася у два рази більша. Якщо вбивство відбулося між населеними пунктами, то відповідали «ответчики» з сусідніх населених пунктів.

Наказ давав можливість «ответчикам» вжити. Так пункт 5-й приміток до наказу № 2 говорить: «Избавиться от наказания (расстрела) в данном случае можно лишь выдачей действительных виновных в том случае, если последних действительно удастся взять, или оказанием Соввласти особо ценных услуг по борьбе с бандитизмом». На випадок неякісного виконання «ответчиком» покладених на нього обов'язків передбачалися штрафи. Перелічимо їх: пара коней або корів, 200 пудів хліба, а за знайдену в селі незареєстровану одиницю зброї – одна свиня або пара овець, або 20 пудів хліба. У випадку арешту в населеному пункті бандита без допомоги «ответчиков» штраф збільшувався втричі. У випадку упіймання в селі без допомоги «ответчиков» «главаря» банди – штраф вп'ятеро більший і один з «ответчиков» підлягав розстрілу (за жеребом). За кожен встановлений (за допомогою «ответчика») у селі випадок ночівлі бандитів або їх підтримку продовольством чи фуражем плата від радянської влади така ж як і за впіймання одного бандита.

Наказ № 2 та списки «ответчиков» вивішувалися на кожній сільраді і відповідальність за те, щоб їх не зривали покладалася на самих «ответчиков». У випадку зникнення визначалися покарання.

Пункт 5-й наказу № 2 звучить так: «При применении репрессий, особенно расстрелов, по отношению к ответчикам бить на психику неторопливым приготовлением к жеребьевке и т.д., давая возможность купить жизнь (или имущество) выдачей действительных бандитов». І далі у пункті 6 сказано: «При применении террора ставит ответчиков в такие условия, чтобы они становились открытыми врагами бандитов, тогда уволившись за заслуги от ответственности, они остаются осведомителями и помощниками Соввласти в борьбе с

бандитами из страха мести со стороны последних...».

Пункт 8-й наказу звучить так: «Приказ опубликовать в селах обязательно по-украински».

Якщо проаналізувати зміст і значення даного наказу, то висновок напрашується однозначний – так кремлівський уряд знищував почуття порядності, гідності, сусідської солідарності. Руйнувалися родинні зв'язки. А саме найголовніше – відбувалося деформування колективного українського менталітету.

Визначаючи сутність політики Росії щодо України та беручи до уваги масу історичних фактів, які за своєю суттю завжди повторювалися, і ці факти завжди вкладалися у більшу структуру або схему, уважний аналітик може легко побачити мету, яку мали як виконавці, так і автори плану здійснення російської міжнародної політики, подій, що набули статусу історичних фактів і стали об'єктами досліджень. Наприклад: факти стовідсоткового знищення політв'язнів-українців підрозділами радянських спецслужб перед відступом радянських військ у 1941 році. Кримінальних злочинців під час цих акцій, зазвичай, відпускали на волю, а запідозрених у нелояльності до більшовицької влади українців усіх поголовно розстрілювали. Якщо ми будемо досліджувати факт розстрілу політв'язнів, який був здійснений радянською владою 20 липня 1941 р. у підвалах Уманської тюрми без спроб включити цей факт у більшу схему, яка складається з подібних фактів, то навряд чи зрозуміємо глибину недекларованої (тобто таємної) сутності політики Москви щодо України. Справа в тому, що дослідження будь-яких історичних фактів завжди приводять дослідника до необхідності вибудовувати з окремих фактів загальну картину, а окремі історичні факти завжди є складниками якоїсь більшої структури.

Для кожного дослідника-історика цілком зрозумілим виглядає зв'язок історичної пам'яті з процесом формування колективної ментальності. Про цей зв'язок доктор соціологічних наук Лариса Нагорна твердить: «Політика пам'яті – це і є процес вибудовування

співзвучних настроям епохи (і певних політичних сил) образів минулого. Саме у цій інформаційно-символічній сфері відбувається «битва за минуле» із гострим зіткненням інтересів різних суспільних верств і політичних акторів. Оскільки певним чином змодельоване минуле є цінним символічним ресурсом і має власний мобілізаційний потенціал, його інтерпретації у поляризованих соціумах набирають силу ідеологічної зброї» [10, с. 3-13]. Звернемо увагу на те, що стаття Л. Нагорної вийшла у світ у 2010 році задовго до початку Революції гідності. Авторка на інтуїтивному рівні відчула близьке загострення інформаційної агресії Росії і що об'єктом російської інформаційної агресії стане українська історична пам'ять і національний український менталітет.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Берк П., ред. Нові перспективи історіописання. Київ: Вид-во «Ніка-Центр», 2004. 379 с.
2. Берк П., ред. Нові підходи до історіописання. Київ: Вид-во «Ніка-Центр», 2010. 367 с.
3. Бойко О.Д. Історія України. Навчальний посібник. Київ: «Академвидав», 2007. 697 с.
4. Горліс-Горський Ю. Холодний Яр. Львів: Вид-во «Червона калина», 1992. 341 с.
5. Інтерв'ю Михайла Вінницького і Любові Голоти на радіо «Свобода» 10 січня 2010 року у передачі «Чи захищає Україна свою національну пам'ять?»
6. Маняк В., Коваленко Л. Голод 33. Народна книга-меморіал. Київ: Вид-во «Радянський письменник», 1991. 583 с.
7. Мінк Ж., Неймайер Л. Європа та її болісні минувшини. Київ: Вид-во «Ніка-Центр», 2009. 369 с.
8. Міжнародна наукова конференція «Світовий досвід збереження культурно-історичних цінностей в умовах глобалізації» 27 березня 2013 р. Прес-реліз.
9. Медвин в огні історії (Історико-мемуарні нариси, оповідання). Київ: ВЦ «Просвіта». 2000. 80 с.
10. Нагорна Л. Історичний процес та історична пам'ять: влада стереотипів // Історичний журнал. 2010. Число 1-3. С. 3-13.
11. Петренко В. Українська національно-демократична революція: До питання про роль інституту «ответчиков» у придушенні селянського повстанського руху на Київщині в 1920-1924 рр. // Доба: часопис (Черкаси). 1998. Число 1. С. 39-46.
12. Приказ № 2 // Національний музей історії України. Фондосховище. Документ РД 8965.
13. Стражний О. Український менталітет: ілюзії – міфи – реальність. Київ: Вид-во «Книга». 2009. 366 с.
14. Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу. Чернівці: Відділ поліграфії Чернівецького ЦНТІ, 1997. 169 с.

Chornomaz Bohdan

National Memory and Mentality in Information Warfare

In the paper, the problem of armed aggression against Ukraine, openly launched in the Crimea and East of Ukraine in the Donetsk and Luhansk Regions (Oblasts) is deliberately ignored. The attention of the author of the paper is concentrated on the issues of Russian information aggression, which is an integral part of the newest type of modern wars, that is of the so-called hybrid war. Information warfare is always long-lasting and lasts throughout the whole period of unneighbourly coexistence. In the paper, the author, on the basis of dramatic examples, proves that the essence of the disagreements between Russia and Ukraine is not only in the intention of the Russian authorities to occupy the Ukrainian living space, which we refer to the material

assets, but also in the aspiration to misappropriate many aspects of life that belong to the spiritual heritage of Ukrainians, such as the historical past. The paper shows Russia's aspiration to spread Russian influence on the spiritual life of Ukrainians and religious beliefs. The danger from the aspirations of Russian state leadership is actualized by a completely downright and unequivocal and somewhat veiled desire of Russians to change the collective mentality of Ukrainians. Such conclusions are the result of an analysis of more than three hundred-year-old relations between Russia and Ukraine, which testifies that the material wealth of Ukraine for Russia is not of prime importance. Russia needs a history of Ukraine and its industrious population, which Russia could not have succeeded to russify to the state that would enable to cover the aggression against Ukraine, with the «defense of Russian-speaking population». The concrete examples illustrate the essence of Russia humanitarian policy regarding the sovereignty of Ukraine. If to speak in general terms, it should be mentioned that among the objectives of the paper is the revealing of the information warfare technology in the war that Russia wages against Ukraine.

Thus, on specific examples in the system of relations between Ukraine and Russia, the signs of Russia's information warfare against Ukraine are stated. In the proposed paper the author shows the evolution of the development of Ukrainian historical studies and traces the path of gradual achieving of world-level science by Ukrainian historians. In particular, the importance and influence of the historical school «New Historians» (it is also called the «Annales School») on the development of the Ukrainian historical science are emphasized.

In the paper the author pays due attention to the role of historical memory and its influence on the formation of the collective mentality of the nation. The paper reflects the importance of historical memory knowledge and the ability to interpret it tactfully, without causing distress while touching «memory wounds», which can, with a thoughtless and inept interpretation, undermine the processes of establishing interethnic understanding and mutual forgiveness. The paper for the first time describes the multi-vector destructive technology of the influence on the collective psyche of Ukrainian society by means of the so-called system of «defendants». Thanks to the implementation of this system, the communist and Russian invaders quickly managed to suppress the rebel movement. At the same time, the Russians destroyed the traditions of peasant solidarity, village close relations, relations between godparents and the like. Instead, snitching was cultivated, and the fear to fall under suspicion of disloyalty to the policy of Russian-communist government influenced the people's psyche. The extreme harm to the collective mentality of Ukrainians was caused by the policy of persecuting people who were friends or simply acquaintances of those who were repressed or were the relatives of the «declassified element».

While concluding, the author quotes Larysa Nagorna: «The policy of memory is the process of building up the images of the past compatible with the mood of the epoch (and certain political forces). Just in this information and symbolic sphere, the «battle for the past» takes place with the sharp collision of interests of various social strata and political players. Since in a certain way modelled past is a valuable symbolic resource and has its own mobilization potential, its interpretations in the polarized societies gain the power of ideological weapons».

Keywords: information warfare, school «New Historians», historical memory, mentality, aggression, assimilation, Russification, psychological stimuli